

PESUKONEMIEHEN VASTAISKU

Liberaali uusaristotelismi

ja hyvinvointivaltio

niin & näin-lehden numeron 2/95 lukeminen tuotti ilon hetkiä monesta muustakin syystä, mutta erityisesti siksi, että se sisälsi Mikko Lahtisen kirjoittamana toistaiseksi kiinnostavimman ja syvällisimmän yrityksen eritellä kriittisesti kirjaani *Hyvän elämän politiikka* ja samalla yleisemminkin poliittista ja yhteiskuntafilosofista ajatteluaani. Ilahduttavaa oli huomata, että Lahtinen oli lukenut kirjani tarkasti, miettinyt lukemaansa, esittänyt sen pohjalta filosofisia argumentteja ja jatkanut keskustelua eteenpäin eikä vain tyytynyt tavanomaisen kirja-arvostelun ylimalkaiseen referointityyliin. Siksi artikkeli 'Filosofi pesukoneessa' ansaitsee vastauksen. Vastaminen on paikallaan myös siksi, että poliittisia näkemyksiäni koskevat johtopäätökset eivät olleet ainoastaan vääriä vaan myös perustuivat kohtuuttoman puutteelliseen lähdeaineistoon.

1. Lahtisen kuvaus tutkimusmetodologiastani on pääpiirteissään oikeaan osuva. Kirjassani lähestyin Aristotelesta sellaisten kysymysten kautta, joita pidin kiinnostavina filosofisen lukeneisuuteni ja yhteiskuntaa koskevien näkemysten valossa. Siinä mielessä kysymyksenasetteluni olivat tietysti pikemminkin filosofiselle kuin historialliselle tutkimukselle tyypillisiä. Kuitenkaan historiallisemminkaan orientoitunut lähestymistapa ei olisi välttänyt jälkiviisauden ongelmaa. Jokainen tulkitsija lähestyy kohdettaan jostakin näkökulmasta ja kääntää historiallista tekstiä nykyajan kielelle ja käsitteille, jotka eivät ole alkuperäisten kanssa tyhjentävästi yhteismitallisia. Puhtaat historialliset rekonstruktiot ovat siksi mahdottomia, vaikka eräät historistiset ja hermeneuttiset traditiot Schleiermacherista Quentin Skinneriin ovatkin elätelleet illusorista uskoa sellaisiin. Silti olen yrittänyt olla historiallisesti korrekti eksplikoimalla eron historiallisen ja rationaalisen rekonstruktion välillä eli erottamalla toisistaan sen, mitä pidän Aristoteleen omana argumenttina, ja sen, mitä ajattelen kyseisen argumentin pätevydestä ja käyttökelpoisuudesta.

Rationaalisia rekonstruktioita tehtäessä on periaatteessa mahdollista, että keskeiseksi ja olennaiseksi piirteeksi historiallisen hahmon ajattelussa tulee väitettyä jotakin sellaista, joka oli alkuperäisessä kontekstissaan periferistä ja sekundaarista, tai päinvastoin. Itse olen kuitenkin pyrkinyt olemaan siinä mielessä historiallinen ja Aristoteleen alkuperäisille intentioille oikeutta tekevä, että olen yrittänyt väittää keskeiseksi sellaista, mitä Aristoteleskin piti keskeisenä, ja esittää historiallista evidenssiä tulkintojeni tueksi. Olen hyvin perillä siitä, että useissa tapauksissa liikun silti kiistanalaisilla kentillä. Väitän esimerkiksi oletusta miehen ja naisen luontaisesta arvo- ja kyvykkyyserosta suhteellisen periferiseksi

tekijäksi Aristoteleen ajattelussa. Sen sijaan esimerkiksi John Rist pitää tuoreessa tutkimuksessaan Aristoteleen metafysiikan yhtenä keskeisenä motivaatiotekijänä halua löytää selitys tälle koko luonnonjärjestyksessä perustavalle erolle.

Kuitenkaan se seikka, että Aristoteleen etiikkaan ja ihmiskuvaan itseensä sisältyy erottelu yhtäältä olennaisiksi ja universaaliksi ja toisaalta kontingenteiksi ja paikallisiksi oletettujen piirteiden välillä, ei ole tulkinnallisesti kiistanalainen. Kuka tahansa *Nikomakhoksen etiikan* lukija voi vakuuttua siitä, että juuri tämäntyyppiseen eroon perustuvan ihmislunnon ja inhimillisen hyvän konseption Aristoteles hahmottaa. Aristoteeliseen etiikkaan sisältyvät erottelut pitäisi kuitenkin erottaa rationaalisen ja historiallisen rekonstruktion käsitteistä. Rationaalinen rekonstruktio on filosofianhistoriallisia tekstejä tulkittaessa sovellettava metodinen strategia, jota voi hyvin käyttää sellainenkin, joka ei alkuunkaan usko universaalisen ja objektivistisen etiikan mahdollisuuteen. Siksi Lahtinen ei ole oikeassa, kun hän sanoo, että rationaalisisessa rekonstruktiossa suunta on aina kontingentista universaaliin. Hän voi olla kuitenkin oikeassa siinä, että minun ajattelussani sattuu olemaan tällainen suunta, mutta minuahan väitetäänkin eräänlaiseksi aristoteelikoksi.

2. Tutkimusmetodologiani ei merkitse, että pitäisin Aristotelesta sen enempää lapsellisena ja kehittymättömänä kuin etenkin auktoritatiivisena ”suurena ajattelijana”, joka tarjoaa lopullisia ratkaisuja filosofian ikuisuus-kysymyksiin. Aristoteleen argumentit eivät ole kiinnostavia siksi, että juuri Aristoteles on ne esittänyt, vaan siksi, että sekä historia että nykypäivä osoittavat monet niistä hämmästyttävän elinvoimaisiksi. Sokrates, Platon ja Aristoteles ovat jääneet maailmanhistoriaan ehkä ennen kaikkea juuri siksi, että he halusivat korvata auktoriteettiuskon kriittisellä järjenkäytöllä ja totuudenrakkaudella. Kuka pa tämän periaatteen kauniimmin olisi muotoillut kuin Aristoteles itse aloittaessaan murskaavan kritiikin opettajansa Platonin esittämää hyvän idean käsitettä kohtaan:

”On ehkä tutkittava universaalista hyvää ja mietittävä, mitä sillä tarkoitetaan, vaikka tämän tehtävän tekee vaikeaksi se, että ideateorian esittäjät ovat ystäviämme. Mutta ehkä on silti parempi ja jopa velvollisuus totuuden nimissä kumota myös se, mikä on itselle läheistä, varsinkin kun olemme filosofeja, viisauden ystäviä. Sillä vaikka molemmat ovat rakkaita, on hurskasta kunnioittaa enemmän totuutta.”¹

1. Aristoteles, *Nikomakhoksen etiikka* I.6.1096a11-17, suom. Simo Knuutila.

3. Lahtinen olisi halunnut kuulla lisää perusteluja sille, miksi tuoreet Aristoteleen teosten suomennokset eivät ”tyydytä” minua, vaikka olen osallistunut niiden toimittamiseen. (Kuten myös kääntämiseen, vaikka Lahtinen ei vaivaudu sitä mainitsemaan.) Osin omaakin häntääni nostavana kissana voin todeta, että Aristoteleen teosten suomennoshanke on ollut ja on edelleen useimmille asianosaisille herooinen voimaponnistus ja kulttuuriteko ilman suuria materiaalisia palkkioita. Myös tulokset ovat olleet mielestäni hyviä; käännökset ja selitysosat kestävät varmasti kovankin kansainvälisen vertailun.

Kuitenkaan sen enempää suomennokset kuin muutkaan käännökset eivät voi ”tydyttää” Aristoteleen filosofian tutkijaa. Minulle ”läheisen” anglo-amerikkalaisen tutkimuksen perinteitä seuraten katson, että antiikin filosofian tutkijan tulee olla professionaaliseksi tasolle asti koulutettu sekä systemaattisissa filosofiaissa että klassisissa kielissä. Omat tutkimukseni perustuvat tietenkin alkukielisten tekstien lukuun. Hyvätkin käännökset ovat kompromisseja sanatarkkuuden ja luettavuuden välillä, ja tyhjentyvän tarkka käännös lienee samanlainen mahdottomuus kuin täydellinen historiallinen rekonstruktio. *Hyvän elämän politiikassa* olen tehnyt muutoksia esimerkiksi Knuutilan erinomaiseen *Nikomakhoksen etiikan* suomennokseen, koska argumenttiani eksplikoidakseni olen halunnut siirtää painopistettä luettavuudesta vielä piirun verran sanatarkkuuden suuntaan.

4. Lahtisen mielestä minä olen filosofina eklektikko, koska olen esittänyt argumentteja, joista jotkut palautuvat aristoteeliseen ja jotkut liberaaliin traditioon. Termi eklektikko on perinteisesti ollut aika huonomaineinen haukkumasana, jota on käytetty esimerkiksi filosofeista, jotka yhdistelevät tarkoitushakuisesti mutta epäkriittisesti yhteismitattomien traditioiden aineksia mutta eivät onnistu sanomaan mitään omaperäistä. Laiska kompromissi korvaa tällaisen eklektikon ajattelussa argumentin terävyyden. Olen ehkä hieman jäävi sanomaan, voisiko minua sanoa tässä pejoratiivisessa mielessä eklektikoksi.

Puolustuksekseni voin sanoa kaksi seikkaa. Ensiksi, varsinkin koska olen opiskellut filosofiaa etupäässä sen historian kautta, koen olevani kehityksessäni nuori vielä ja suurisuuntaiset systemaattiset sanomiset tulevat jos tulevat tulevaisuudessa. Toiseksi erään filosofin, kuten Simo Knuutila ja Thomas Nagel, ovat olleet taipuvaisia ajattelemaan, että nykyajan moraalikieli kuten maailmankuva yleensäkin koostuu heterogeenisistä, eri aikoina, eri oloissa ja eri konteksteissa syntyneistä aineksista. Nämä ainekset ovat keskenään jännitteisiä ja jopa ristiriitaisia, mutta silti ihmiset ovat useimmiten taipuvaisia sovittelemaan yhteen erilaisia traditioita kuin kokonaan hylkäämään jonkin niistä. Esimerkiksi etiikassa

tämä merkitsee sitä, että harva haluaa edustaa puhdasta individualismia tai kollektivismia, vaan yhdistelee ihmiskuvaansa vapausarvoja, yhteisöllisiä arvoja ja perfektionistisia ajattelutapoja sekä pyrkiä jotenkin muistamaan sosiaalisen vastuun osattomiakin tahoja kohtaan. Kooste on väistämättä jännitteinen mutta silti yhdenkään osatekijän hylkääminen tuntuisi ihmiskuvaa köyhdyttävältä. Siksi voisi väittää, että modernissa maailmassa jokainen on jossakin määrin eklektikko, ellei sitten halua olla hölmö. Maailmankuvan ja moraalikielen sisäisen jännitteisyyden myöntäminen ei tietenkään anna lupaa tinkiä filosofisen argumentoinnin terävyydestä eikä avata ovia veltolle kaikki menee -relativismille.

5. Lahtisen mukaan *Hyvän elämän politiikassa* esittämäni näkemys, että useimmilla ihmisillä on edellytykset elää omin avuin sellaista elämää kuin itse pitävät hyvänä, poikkeaa valtionvarainministerin vaatimuksesta purkaa hyvinvointivaltioliset rakenteet vain abstraktiutensa osalta. Filosofina minun ei tarvitse hänen mukaansa liata käsiäni raa-kaan käytännön elämään mutta kaikei annan ideologista auktoriteettiperustaa valtionvarainministerin toimille, joiden seurauksena mielisairaat heitetään kadulle, työttömät saavat kerjätä, lapsiperheet viruvat velkavankeina ja dementoituneet vanhukset sysätään muutenkin stressaantuneiden lastensa kontolalle.

Esityksestä ei käy ilmi, tarkoitetaanko siinä ns. porvarillisen valtion valtionvarainministeriä yleensä vai nykyistä valtionvarainministeriämme. Jos kysymyksessä on todellakin Iiro Viinainen, vertailusta voisi olla omalla tavallaan imarreltu. Viinainenhan on yksi terävimmistä poliitikoistamme, jolla on vähintään valmiuksia katsoa ikäviäkin asioita silmiin ja joka siinä mielessä poikkeaa edukseen erityisesti oman puolueensa joka suuntaan kumar-televista pullapettereistä. Hänen kanssaan keskustellessaan ainakin tietää, mistä on kysymys. Joskus tuntuukin siltä, että hyvinvointivaltion tulevaisuudesta olisi hedelmällisempää spekuloida Viinaseen kuin monien pehmeitä yhteiskuntatieteitä opiskelleiden, hyväntahtoisesti morali-soivien köyhien ystävien tai Frankfurtin koulun opeista ammentavien fundamentaalikriitikoiden kanssa, joilla on vaikeuksia eritellä viileästi, mitä yhdenkään heidän ylevän ideaalinsa muuntaminen käytännön politiikaksi merkitsi, tai ymmärtää, että hyvää tarkoitattavallakin toiminnalla on myös tarkoittamattomia seurauksia, joiden kanssa on myös kyettävä elämään.

Tästä kaikesta ei seuraa, että minun täytyisi olla Viinaseen kanssa poliittisesti samaa mieltä. En myöskään ole, monesakaan asiassa.

6. Saattaa olla, että en *Hyvän elämän politiikassa* kylliksi eksplikoinut, mitä tarkoitin

sillä, että useimmilla ihmisillä on edellytykset elää omin avuin sellaista elämää kuin pitävät hyvänä. Lahtinen irrottaa ajatuksen kontekstistaan ja samastaa sen näiivin liberaalin individualismin lähtökohtaukseen, jonka mukaan yhteiskunta koostuu yksilöistä, jotka ovat autonomisia, vapaisiin valintoihin kykeneviä subjekteja kaikista yhteisöllisistä siteistä ja valtiollisista rakenteista riippumatta.

Oma väitteeni kuitenkin liittyy Aristoteleen poliittisen autoritaarisuuden kritiikkiin. Tämä näet ajatteli, että hyvässäkin valtiossa, parhaankin kasvatuksen jälkeen suurin osa kansalaisista jää heikkoluonteiseksi eli sellaisiksi, jotka tietävät, mitä on hyvä elämä, mutta eivät kykene sitä omin avuin elämään, koska heidän sieluunsa on jäänyt irrationaalisia huonoja haluja, jotka estävät heitä toteuttamasta oikeiksi tietämiään valintoja. Tällaiset kansalaiset ovat Aristoteleen mukaan taipuvaisia säätämään autoritaariset lait, jotka määräävät hyvän elämän ulkoiset piirteiden mukaisen toiminnan pakolliseksi ja uhkaavat poikkeavia rangaistuksella. Järjestelmä ei tee ihmisistä hyviä, koska huonot halut jäävät, mutta estää oman hyväksytyksen vastaisen toiminnan, jos halu välttää rangaistus on vahvempi kuin huono halu.

Tällainen kieltojen ja käskyjen yhteiskunta olisi mielestäni totalitaarinen eli sellainen, jossa julkinen valta puuttuu asioihin, jotka eivät sille kuulu. Sen filosofista oikeutusperustaa on horjutettu huomattavasti, jos väitetään, että Aristoteleen kuvaama sisäinen moraalikonflikti eli heikkoluonteisuus on harvinaisempaa kuin tämä ajatteli ja että silloinkin kun sitä esiintyy heikkoluonteiset eivät kaipaa valtion väkivaltakoneistoa ratkaisemaan sisäisiä ristiriitojaan.

Antiautoritaarinen Aristoteles-kritiikki ei ole ollenkaan kritiikkiä hyvinvointivaltion rakentamista kohtaan. Siinä ei myöskään oleteta näiivin liberalismien tapaan, että yksilöiden edellytykset toimia autonomisina subjektina ovat heillä automaattisesti yhteisöllisistä rakenteista riippumatta. Päinvastoin, olen esimerkiksi Charles Taylorin ja Juha Siltalan kanssa samaa mieltä siitä, että itsenäisten valintojen tekoon kykenevä yksilö voi syntyä, kehittyä ja toimia vain tietyn tyyppisiä rakenteita sisältävässä yhteisössä. Juuri yhteisöllisten rakenteiden tehtävänä on omin avuin elämisen edellytysten tuottaminen.

On tosin kiistanalaista kuinka paljon autonomisten subjektien edellytysten rakentaminen kuuluu nimenomaan valtion tehtäviin. Radikaaleimmat libertaristit katsovat, että ei lainkaan, koska kansalaisyhteiskunnan spontaanisti syntyvät yhteisölliset muodot riittävät. Itse en ajattele niin. Erityisesti tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden turvaajana juuri valtiolla on tärkeä tehtävä.

Tässä mielessä olen hyvinvointivaltion

kannattaja, joka etsii filosofisen motivaatiopohjansa Aristoteleelta. On outoa, että Lahtinen ei ole huomannut, että *Hyvän elämän politiikkassakin* esittelen laajahkosti — ja jopa varovaisesti kannatan — sentyyppistä uusaristotelismia, jossa valtiolle annetaan olennainen rooli erityisesti inhimillisiksi toimintamahdollisuuksiksi tulkittujen hyvän elämän edellytysten rakentamisessa ja takaamisessa. Kun tässä yhteydessä viittaa Martha Nussbaumiin ja Amartya Seniin ja kun olen lisäksi esitellyt heidän edustamaansa toimintavalmiusetiikkaa näkyvästi mm. *Helsingin Sanomissa*, *Kanavassa*, *Talouselämässä*, *Tiede & edistykessä* sekä yliopisto-opetuksessani, tuntuu liioittelevalta myös Sirkku Hellstenin väite, että tämäntyyppinen etiikka olisi ollut Suomessa hyvin vähän esillä.²

Hyvinvointivaltion perusajatuksen hyväksyminen ei kuitenkaan merkitse, että pitäisi hyväksyä kaikki se intellektuaalinen ja emotionaalinen kuona, mitä hyvinvointivaltion puolustuksen nimissä on viime vuosina suomalaisessa ja skandinaavisessa keskustelussa esitetty.

Ei pidä hyväksyä millaista tahansa valtiollista holhousta ja yksityisasioihin puuttumista. Valtion tehtävä on maksimaalisimmillaankin taata, että hyvinvoinnin edellytykset ovat mahdollisimman hyvin kaikkien kansalaisten käsillä. Valtion tehtävä ei ole pakottaa ihmisiä voimaan hyvin. Jos joku (terve aikuinen) ei halua elää hyvää elämää vaan esimerkiksi makaillee päivänsä mieluiten peräkammarin sohvalla, maatkoon vain ja vastatkoon seurauksista. Yksityisyyden ja valinnanvapauksien puolustamisessa ei tältä osin ole mitään hävettävää.

Valtion ei myöskään välttämättä tarvitse tuottaa hyvinvoinnin edellytyksiä niiltä osin kuin kansalaisyhteiskunnan muut instituutiot kykenevät sen tekemään. Tällöin valtion rooli voi rajoittua oikeudenmukaisuuden takaamiseen. Valtio ei edes kykenisi tuottamaan kaikkia hyvinvoinnin edellytyksiä. Historia on selvästi osoittanut, että myös markkinoilla on olennainen tehtävä. Markkinat ja niillä tapahtuva kilpailu eivät ole mikään itseisarvo vaan kokemuksen valossa paras toistaiseksi keksitty väline organisoida eräitä yhteiskunnallisia välttämättömyystehtäviä. Markkinat luovat kannustimia, jotka ovat osoittautuneet

2. Sirkku Hellsten, "Toimintamahdollisuudet sosiaalipolitiikan oikeudenmukaisuuden kriteerinä", *niin & näin* 2/95, s. 39-44. Itseni lisäksi ainakin Ilkka Niiniluoto on viitannut Seniin ja Nussbaumiin. Puhumatakaan siitä, että molemmat toimivat useiden vuosien ajan WIDER-instituutin erikoisavustajina ja loivat tänä aikana laajat kontaktit suomalaisiin tutkijoihin. Ehkä Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian laitoksen väkeä ei kuitenkaan paljon näissä yhteyksissä liikkunut.

välttämättömiksi, jotta saataisiin ihmiset ponnistelemaan myös yhteiseksi hyväksi.

Markkinavoimien kaikkivalta olisi tietysti sekä mahdotonta että järjetöntä. Mahdotonta se on siksi, että on aina jokin markkinavoimien itsensä ulkopuolinen taho, joka määrittää ja takaa markkinoilla noudatettavat pelinsäännöt. Jos päämääränä on kansalaisten hyvinvointi ja oikeudenmukainen yhteiskunta, myös markkinoiden vallan itseisarvoisen maksimoiminen on järjetöntä. Säätelylle sopivan lähtökohdan voi antaa esimerkiksi John Rawlsin eroperiaate: yhteiskunta on organisoitu oikeudenmukaisesti juuri silloin, kun kansalaisten erilainen kohtelu ja palkitseminen maksimoi erojen suhteen huonompaan asemaan jäävien hyvinvoinnin ja kun mahdollisuus pyrkiä erojen suhteen parempaan asemaan on taattu kaikille.

7. Lahtinen perustaa tulkintansa poliittisista näkemyksistäni lähinnä yhteen *Suomen Kuvalehteen* kirjoittamaani tilapäiskirjoitukseeni. Se on kansalaismielipidekirjoitusteni joukossa hieman epäedustava ja tarkoitettu alun perin polemisoinniksi Anja Kaurasen ja Saska Saarikosken ylivelkaantuneiden kurjaa kohtaloo surkuttelevaa kolumnia vastaan. Kärkevää sävyä olivat provosoineet kolumnissa esitetyt esimerkit, jotka olivat mielestäni kaikkea muuta kuin osuvia. Silti kaikista tekemisistään on itse kunkin vastattava ja mielelläni edelleen seison tekstini takana.

Erityisen närkästynyt Lahtinen on kirjoitukseni kohdasta, jossa toivoin, että suomalainen yhteiskunta (so. sellaiset julkiset instituutiot kuin valtio ja kunnat kaikkine osatekijöineen) kohtelisi kansalaisiaan — ainakin pääsääntöisesti — eettisesti täysikäisinä ja edellyttäisi näiden itsekkin suhtautuvan itseensä sellaisina ja ehdotin vastuullisen taloudenpidon kasvatuksen tehostamista. Tätä ehdotusta esittäessäni muistan miettineeni, että jo koulussa voitaisiin opettaa — ei tosin ehkä erillisenä oppiaineena — jonkinlaista kansalaisen taloustietoa, joka selvittäisi esimerkiksi, mitä velkojen takaaminen tarkoittaa, kuinka suuret kokonaiskustannukset osamaksukaupasta ostajalle lopulta koituu ja millaisia seurauksia suurten taloudellisten riskien ottamisesta voi olla. Ehkä näin vähentäisi sellainen omaan tietämättömyyteen vetoaminen talousasioissa, jonka olen huomannut ällistyttävän yleiseksi omienkin, lähinnä akateemisista ihmisistä koostuvien tuttavieni joukossa.

Hassua ja minun kannaltani ikävää on se, että juuri tämän Lahtisen suoraan siteeraaman kohdan keskeltä *Suomen Kuvalehden* toimittaja oli minulta kysymättä leikannut pois kaksi tärkeää lausetta. Sanoin, että kritiikkini ei tarkoita, että yhteiskuntaa pitäisi kehittää suuntaan, jossa konkurssiriski kasvaa ja ylivelkaantuneet jätetään oman onnensa nojaan. Kannatin sekä talous- että sosiaalipoliittisia toimen-

piteitä, joilla paitsi autetaan velkaantuneita jaloilleen myös yritetään estää sellaisten kriisien syntyminen kuin asuntomarkkinoilla syntyi 90-luvun alussa.

Myös siksi Lahtinen on täysin väärässä väittäessään, että markkinat ja markkina-suhteet ovat ajattelussani villiä ja ikuista luontoa ei-yhteiskuntaa, välttämättömyyksiä, joihin on vain alistuttava. Siitä, miten markkinoiden kanssa on konkreettisesti meneteltävä, olen kirjoittanut vähän, koska olen itsekin taloustieteessä diletantti. Olen kuitenkin lukenut innostuneena esimerkiksi Juhana Vartiaisen kirjoituksia ja oppinut arvostamaan sellaisia kansalaiskeskustelijoita kuin Osmo Soininvaara ja Terho Pursiainen, joiden teksteistä näkyy vähintäänkin hyvä taloustieteellinen yleisivistys. Ketään heistä ei kohtuullisesti puhuen voi leimata sydämettomiksi uus-oikeistolaisiksi (vaikka sitäkin on yritetty).

Joka tapauksessa Lahtinen referoi kirjoitustani aivan harhaanjohtavasti väittäessään, että olisin kieltämässä ylivelkaantuneilta sekä oikeuden että armon. Päinvastoin, olen valmis antamaan heille kumpakin, vaikka en hyväksykään Kaurasen ja Saarikosken kantaa, että he eivät edes tehneet mitään väärää tai tyhmää. Vähintään tyhmää he juuri ovat tehneet. Oikeus ja armon ovat sitä paitsi aivan erilaisia suhtautumistapoja. Oikeudenmukaista on se, että ihmiset vastaavat siitä, mitä ovat järkevinä ja vastuullisina aikuisina päättäneet. Armollista on kuitenkin auttaa velallisia jaloilleen kaikin käytettävissä olevin keinoin. Pois se minusta, että kunnollisen kristillisen kasvatuksen saaneena olisin armoa keneltäkään kieltämässä.

8. *Suomen Kuvalehden* puheenvuoroni kestävä ydin on näkemys, että huono-osaisten joukkoa ei voida täyttää pelkästään henkilökohtaisten ilmoittautumisten perusteella. Jotkut ovat näet huono-osaisuudestaan enemmän itse vastuussa kuin toiset. Vaikka kaikki inhimillinen toiminta olisi viime kädessä selitettävissä seuraukseksi ulkoisista tekijöistä (luonnonlait, sosiaaliset tekijät, umpimähkäinen ulkoinen sattuma), etiikka, joka kokonaan luopuu henkilökohtaisen vastuun käsitteestä on — Simo Knuutilaa mukaillen — intellektuaalisesti naiivi, emotionaalisesti arrogantti ja poliittisilta seurausiltaan ikävä. Ihmiset joutuvat enemmän tai vähemmän toivottomiin tilanteisiin erilaisista syistä ja tavalla tai toisella on kyettävä erottamaan toisistaan esimerkiksi kadulle heitetyn kroonisen skitsofreenikon, sarjamurhaajan ja ylivelkaantuneen asunokeinottelijan huono-osaisuus.

Ehkä käyttökelpoisimman moraalisen vastuun käsitteen hahmottaa Aristoteles *Nikomakhoksen etiikan* III kirjassa: ihminen on vastuussa teosta, jonka hän tekee vapaaehtoisesti eli tietoisena siihen liittyvistä relevantista tosiseikoista ja ilman ulkoista pakkoa ja jonka suhteen hän on kykenevä harjoittamaan harkintaa. Tämän

määritelmän mukaan suuri osa ylivelkaantuneista ei välttä vastuullisuutta teostaan. Vaikka harjoitettu talouspolitiikka ehkä jopa suosi keinottelua, aika harva voi uskottavasti väittää tehneensä katastrofaaliset liikeitoimensa tietämättömänä tai ulkoisesti pakotettuna ja kyvyttömänä harkitsemaan tekojensa seurauksia.

9. Lopuksi Lahtinen kaipaa tutkimusta, jossa paljastetaan klassisen filosofian ideologiset juuret ja sen ympärille rakennetut myytit. Paremman puutteessa hän voisi yrittää tehdä sellaista vaikkapa itse ja toivoa onnistuvansa hieman paremmin kuin mainitsemansa politologit Ellen Meiksins Wood ja Neal Wood, joiden teos *Class Ideology & Ancient Political Theory* (1978) osoittaa aika ajoin hätkähdyttävää tietämättömyyttä antiikin filosofiaa koskevista perusasioistakin. Itse katson kantaneeni korteni kekoon jo pääasiallisesti historian laitoksella tapahtuneiden perusopintojeni vaiheessa. Tein mm. gradun 400-luvun sofistiikan yhteiskunnallisesta taustasta ja kirjoitin tietävästi ainoan suomen kielellä julkaistun (kiittävän) esittelyn Woodien teoksesta Helsingin yliopiston historianopiskelijoiden *Kronikka*-lehden (1981). Edelleenkin katson, että filosofian yhteiskunnallinen tausta on tärkeä asia ja sitä olen valottanut mm. Holger Thesleffin kanssa kirjoittamassani kirjassa *Antiikin filosofia ja aatemaailma* (1994), kuten Lahtinenkin ystävällisesti rekisteröi. Filosofian opintojen ja filosofisen tutkimuksen myötä kuitenkin oppii vähitellen, että pystyäkseen sanomaan jotakin valaisevaa jonkin argumentin ideologisesta motivaatiosta on hyvä ensin selvittää filosofisen analyysin kautta, mitä ko. argumentti tarkoittaa ennen kuin alkaa esittää sosiologisia spekulointeja.

Juha Sihvola

VIELÄ VALKOPESUSTA

— vastine Juha Sihvolalle

On ilahduttavaa, että Juha Sihvola on paneutunut *Hyvän elämän politiikan* arviooni 'Filosofi pesukoneessa' (*niin & näin* 2/95) ja haluaa vastata siinä esille nousseisiin kysymyksiin. Kiitän häntä myös siitä, että hän tuo vastineessaan lisävalaistusta Aristoteles-käännöshanketta koskeviin kysymyksiini. Sen sijaan pahoittelen lapsustani, kun unohdin mainita, että hän toimii tässä projektissa myös kääntäjänä. Samoin on kiinnostava kuulla, että hän jo 80-luvun alussa noteerasi Woodien kirjan ilmestymisen.

'Pesukonemiehen vastaiskun' jälkeen on myös entistä helpompi havaita, että ajattelutapamme selvätkin eroavat toisistaan ainakin tietyissä olennaisissa